

БОГОСЛОВЉЕ

ИЗДАЈЕ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

У БЕОГРАДУ

Година XIX (XXXIV)

1975

Светка 1 №27

Протојереј Божидар Мијач:

ВЕЧНО И САВРЕМЕНО У АПОКАЛИПСИСУ

„Данас се под плаштом гносиса дижу јеретици против Христове цркве гомилајући коментаре у којима тобоже тумаче текстове евангелиста и апостола. Ако будемо ћутали и ако не будемо против њих износили истините и разумне догме, заробит ће они душе гладне знања; јер ако те душе не добију здраву храну, бацити ће се они на ово забрањено воће.”

Ориген

У овоме чланку је покушај да се, под горњим насловом, пружи неке, како мислим важне и основне, информације о Апокалипсису, Откривењу Св. Јована Богослова, као евентуалном штиву верника. Ми у цркви, кроз проповеди, поуке и преко штампе — често истичемо потребу читања Св. Писма ради поуке и назидања, ради духовног усавршавања. То је принципијелно узев, сасвим исправно, јер је Писмо као реч Божја и дано ради поуке (II Тим. 3, 16). Али правилно читање и разумевање није сасвим проста и једноставна ствар већ је, може се рећи, у извесном смислу и доста сложени подухват. Ту се могу крити и мнете замке. Знамо да и сектанти и други неправославни, па и неверници, читају и користе Библију, па ипак не можемо рећи да је они читају и разумеју увек добро; напротив, постоје многе злоупотребе и опасности на овом путу. То важи за читаву Библију, а поготово за тако тајанствену и компликовану књигу у њој као што је Апокалипсис, на којој се, нарочито у последње време, заснивају многа погрешна тумачења, па и читави верски (и не само верски)

покрети. Овде треба одмах напоменути (а касније ћемо то опширније истаћи) да је Свето Писмо искључиво црквени документ о искупљењу у Христу, где оно није само историјски извор о откривању тога догађаја (боље рећи: догађања), него се кроз њега, Св. Духом, открива и сада реч Божја као својеврсна реализација искупљења у цркви. Према томе Апокалипсис је црквена књига, која се једино у цркви може схватити, док је изван цркве — несхватљива. У том смислу ова упуства, без обзира што се крећу у оквиру неколико тема, стоје под знаком вечности и савремености Апокалипсиса као речи Божје. Овде се, као што ће се у даљем излагању подробније видети, садржи вечна порука, која је баш као таква, тиме, и савремена.

I

Ова књига стоји, по редоследу, на крају новозаветних списа. Ово није за то што би она била мање или више важна од других књига Св. Писма. „Све је Писмо од Бога дано и корисно за учење“ (II Тим. 3, 16). Све су оне реч Божја и имају једнако значење и вредност. Па ипак поредак, редослед, ових књига има неки омисао, није њихов распоред случајан и произвољан. Апокалипсис као крајња књига Новог завета представља, у неку руку, закључак новозаветне, па и старозаветне, литературе, круну писменог стваралаштва Божјег. Али ипак он није само то (кратки резиме, рекапитулација свих осталих књига), већ и додатак, и то веома важни, осталим светим писмима. У њој има, на особени начин, онога што има и у осталим божанским списима, али има, и то доста, онога чега нема нигде друго. Баш то друго, то ново, то неупоредиво и необично — јесте оно што нарочито привлачи њеном разматрању и објашњењу.

Назначимо, сасвим укратко, две битне карактеристике, од којих се прва односи на садржај, а друга на форму књиге.

Садржајно обележје књиге, у упоређењу са осталим новозаветним књигама, јесте у томе што је она више од других, а у извесном смислу једна једина међу њима, пророчка, тј. говори, по преимућству, о будућности, о крају света и Другом Христовом доласку. Она говори о тзв. последњим стварима (односно збивањима, догађајима), есхатону. Ту је описан ток историјских и надисторијских догађаја од Христовог Васкрсења и Вазнесења до Његовог поновног доласка, Срашног Суда и успостављања Његове владавине над целим светом. У Новом завету нема ниједне читаве књиге са оваквим, директно пророчким, садржајем, осим краћих отсека у еванђељима и посланицама који садрже сличне текстове, т. зв. мали апокалипсис (Мк. 13; I Сол. 4, 13; II Сол. 1; I Кор. 15, 20, и сл.). Али ови догађаји нису само они који ће се на крају историје, линеарно и темпорално, догодити, будући, него, као утемељени у Христовом историјском делу искупљења, и прошли, као и, у колико пробијајући границе времена и простора обухватају свако време, садашње. Апокалиптички ток, круг збивања, отпочео је Крстом и Васкрсењем Христовим, што је сад у почецима и мање или више скривено, а што ће се, по Апокалипсису, све више откривати и најзад потпуно открити и обелода-

нити. Будућност о којој се овде говори отпочела је и непрестано је у току. Ово је дакле пророчка књига која и о нама пророкује.

Формално-литерална особеност састоји се у нарочитој сликовитости, сликовности, стила и описа. Јован говори у визијама и алегоријама, сликама, које су у ствари знаци, комуникационо средство, односно језик. То је нарочити изражајни систем у коме су се симболи добра и зла раскрућивали до крајних граница. Поларитет збивања је усијан. Чини се као да су се обичне речи изеле и похабале, постале окореле, јер су људима нерви одебљали, те им је потребан свиреп надражај апокалиптичког ужаса да би се пренули. Нема, за то, ту обичне историје, онога писања „по реду“, сукцесији и континуитету догађаја, слично као на пр. код евангелиста Луке, нити има поуке и поучности, нарације, као у апостолским посланицама. Догађаји овде стрше са неба на земљу а не обратно; црква и свет, као и читави космос, схваћени су као једна целина, која, кроз разне перипетије, иде своје, од Бога одређеном, крају и циљу, смислу. Поуке, пак, јесу апели, а не поучавања; иначе, поуке се добијају као закључци који настају из сазнања и откривења онога што се догађа и што ће се, како Јован каже, „скоро“ догодити. У саопштавању велику улогу играју и тајанствени бројеви, нарочито број седам (седам црква, седам печата, седам труба, седам чаша гнева и т. д.). Истине се највише откривају у форми старозаветне апокалиптике (књига пророка Данила нарочито, и други старозаветни текстови), па чак и у форми многобожачких митологија (грчки, асирски и египатски митови). То је Бог, преко Јована, учинио средством свога откривања ради тога што су такве слике и појмови биле познате ондашњем свету (јудејству и незнабоштву), па се Бог послужио такорећи њиховим језиком да им открије своје истине. Старим формама изражавају се нови садржаји. Апокалипсис је пророчка књига, која у временски везаним формама, релативним средствима, открива апсолутне истине Божје.

С тим у вези стоји и структура, склоп књиге, што ћемо, ради боље оријентације, овде назначити, скицирати. Садржај (велики поглед у драму и крај времена и света), саопштен обиљем визија и слика, може се поред увода и закључка (делови прве и двадесетдруге главе), поделити у неколико отсека (визија): посланице црквама у Малој Азији (2, 1—29; 3, 123); тајанствени печати (4, 1—5, 14); анђели са седам труба (8, 2—11, 19); борба Јагњета са аждајом (12 гл.); чаше гнева (16, 1—20); Суд Божји и испуњење времена (19, 11—22); ново небо и нова земља (20, 1—15; 21, 9—22). У тој скици, са разним додацима и уметцима, стао је богати и бујни, драматични и стравични материјал Речи Божје, који се односи на читаву историју од Првог до Другог Христовог доласка.

II

Апокалипсис је и са садржајне (као проповед о триумфу Сина Божијег над чудовиштима зла овога света) и са формалне (као сликовити говор преузет из оријенталних срастава изражајности) стране,

пре свега, историјски условљен. Он је, у том смислу, књига свога времена, поникла из одређене ситуације и упућена одређеној ситуацији. Да би се разумео, мора се познавати та условљеност. Једно пренебрегавање историјске укоренености, схватање књиге као пале с неба, водило би, неминуовно, произвољности њеног тумачења као што то, не ретко, и јесте случај у разним, нарочито сектантским, интерпретацијама. Чак и у озбиљној теологији (т.зв. структурална стезгеза), данас доста заступљеној, греша се у томе што, занемарујући објективне околности, онај који тумачи налази у тексту оно што носи у себи и што на неки начин жели наћи (П. Фрушон). Дешифровање апокалиптичких шифри бива ту сасвим субјективистичко.

Треба, значи, ради правилне оријентације, познавати и историјске прилике у којима је овај патетични говор о Богу и свету настао. Какве су, које су, те прилике? То је познато време гоњења цркве у доба цара Домицијана (81—96. г.). Било је то љуто и тешко време борбе на живот и смрт између хришћанства (цркве) и антихришћанства (антицркве). Домицијан је био један од најљућих гонитеља хришћана, највећи, свакако, после првог гонитеља цара Нерона. Овај цар, како кажу историчари, беше подозрив, лаком и грозан. Желео је и тражио да га његови поданици обожавају као Бога. Раније створени култ владара он је развио до највишег степена. Ту, на питању култа, настао је сукоб, конфликт између хришћана и цара — на питању кога обожавати: Бога (Христа) или земаљског владара? Хришћани су цару и државним властима, сходно новозаветном учењу о томе (Рм. 13, 1; II Сол. 2, 3—8 I Тим. 2, 1—4; Титу 3, 1—2; I Петр. 2, 13—17), указивали лојалност и дужно поштовање, али, према истоме учењу (Мт. 22, 15—22; Лк. 20, 20—26; Мк. 12, 13—17), нису хтели, ни могли, да обожавају цара, већ само Бога. Друго је поштовати, а друго обожавати. Само учење о Царству Божјем као духовној владавини било је државним властима подозриво — као поткопавање и рушење земаљског царства; сматрало се да ништа не може претендовати на ранг царства осим државе.

Настало је, због тога, сурово гоњење хришћана. Бацали су их у реке, распињали на крст, ушивали у коже и предавали дивљим зверовима на растргнуће; неке су премазивали смолом и спаљивали. Тада су пострадали многи свети Божји људи, између којих и веома истакнути, као на пр.: ап. Тимотеј, Климент Римски, Флавија Домитила и др. Мучењима је био подвргнут и писац Апокалипсиса св. ап. Јован, који је тада деловао у Ефесу и Малој Азији; био је бачен у врелу смолу, из које је чудом спасен. Јован је, као и други исповедници и мученици тога доба, представши пред лицем гонитеља, непоколебљиво и тврдо обелоданио своје сведочанство о божанству Сина Божјег Господа Исуса Христа, због чега је заточен на острво Патмос у Јегејском мору, где је, у својој и црквеној страдалној тескоби, добио налог да напише ову свету књигу. Било је то, дакле, веома тешко време, једно од најтежих у историји, за цркву Божју: цео свет, у лицу римске незнабожачке државе, устао је против Царства Христовог, и у тој страшној борби, са стране цркве, није било другог оружја до трпљења, није било другог ослоња до вере и наде у помоћ Господњу.

Ни стаје цркве, као заједнице, није било на највећој висини. Тада, као и увек у тешким временима, јавио се у цркви отпад, малодушност, губљење вере и наде, саблазни и слабости разних врсти. Било је колебања на путу спасења. Први пастири малага стада, цркве, свети апостоли, били су већ скоро сви положили своје животе по примеру Пастиреначалника, Христа, за душе свога стада — вернике: од 12 апостола беше остао на земљи још само Јован и то у заточењу. Јавила су се и лажна учења, јереси и секте, која су цркву растакала изнутра. Међу тим лажним учењима нарочито су се ширили и истицали т.зв. николаити, названи тако по неком гностичком учитељу Николају, чија је главна актуелна карактеристика била идеја на компромис са незнабожачким властима и схватањима, као и читањем стилом и праксом безбожног живота, издајући тиме ексклузивитет еванђеља Христовог; то су у ствари били црквени опортунисти, дволичњаци, који су мислили да се може служити Богу и мамони. Многи су оваквим, и сличним, саблажњивим учењима наседали и били варани и завођени.

У таквим, дакле, условима и приликама, саобразно таквој ситуацији, пише Св. Јован Апокалипсис, који је, у ствари, књига утехе за гоњену, мученичку цркву. Он, у књизи, тадашње догађаје, јад и бол цркве, доводи у везу планом Божје, и црквене, победе. Срце писца, субјективно и емоционално узев, у овим околностима, није могло остати не скрушено тугом и саучешћем са својом браћом у Христу, верницима, према којима је био испуњен живом љубављу. Тада је он своје тешке дане на пустом острву проводио у пламеним молитвама Господу, просећи олакшање за прогоњену цркву и браћу, вернике. Господ услишава молитве Св. Јована и даје му, у виду Апокалипсиса, наставу и утеху за цркву Божју: ту је положена извесност наде да ће свемогући Бог, као творца света и господар историје, чврстом руком водити цркву и свет ка правцу његове искупљујуће владавине, док ће се у току саме историје испољавати супротност између добра и зла, Царства Божјег и царства сатанског, у нечувеној оштрини, што значи да ће сваки члан цркве на земљи пролазити кроз страдања и борбе, искушења и невоље, али последњи исход ствари стоји извесно — Бог ће триумфовати и зло ће бити надвладано.

III

Но иако је Апокалипсис, једном својом страном, условљен историјским приликама у којима је настао, ситуацијом цркве и света крајем првог века (доба Домицијановог гоњења хришћана у реону Мале Азије) он, с друге стране, као и сваки библијски спис, садржи вечне истине, тј. такве које важе за свако време и за све крајеве.

Покушаји, који су се чинили од 18. века, да се Апокалипсис схвати искључиво из свога времена (Ричл и др.), при чему би он давао податке у којима су се црква и свет тада налазили — нису успели. Не ради се само о историјској документацији о једном времену и простору, већ о есхатологији сваког времена и простора. Све је, првенствено, усмерено на *καρπός* (пunoћу, испуњење) историје

као на нешто што, пролетички, долази, али што ће, у пуноћи, тек доћи. Сав Апокалипсис стоји у грозничавом очекивању краја. „Доћи, Господе Исусе!” — то је његов вапај и основни тон. Већ сама та есхатолошка устремљеност говори недвосмислено да садржај није временски и просторно ограничен, није провинцијалан ни у ком погледу. Црква и свет, у читавоме своме току, тесно су повезани по Христу, који је основ свега постојећег и искушатељ читавог створења Божјег. Зато светлост ове књиге хоће и може да осветли сву временску и просторну таму овога света. Ситуација у којој је настала помаже нам да боље уочимо сваку конкретну историјску ситуацију, па и ону у којој се и ми налазимо. Символика Апокалипсиса је универзална. Јер сви проблеми о којима се овде говори: хришћанство и анти-хришћанство, греси и врлине, успони и падови, тескобе и невоље — присутни су, мање или више увек, само што у разним временима и просторима добијају разне облике и јачину. Борба, драматична напрегнутост, о којој се овде говори, води се не само у спољашњем свету, у његовим догађајима и збивањима, великим покретима и катастрофама, већ, и то можда интензивније и судбоносније, у самом човеку. Човек је бездано попрште супротних, добрих и злих, сила. Драма апокалипсе одиграва се како око човека тако и у човеку. Апокалиптичка искуства прошлости служе да се помоћу њих пруже обећања за будућност и садашњост.

Тиме, вечношћу садржаја и бескрајношћу примене, Апокалипсис има, дакле, и савремени (баш: данашњи) значај. Па ипак није (или изгледа да није) свако стање цркве било једнако под светлошћу (односно ударом) ове поруке. Било је времена привидно мирних и, привидно, удобних за цркву као организацију, кад се она, у већини својих претставника, није осећала притешњеном и гоњеном (као што је то био случај у време писања ове књиге), док се је и свет уљуљкивао у сигурност и стабилност. Бивало је некад мање туге због зла у свету. У неким историјским раздобљима црква као установа, као земаљска пројекција небеске стварности, имала је чак и неке привилегије у држави и друштву. Држава тада не само да није гонила цркву, већ ју је, штавише, потпомагала (на пр. у Средњем веку у неким крајевима света, па и код нас). То је све имало значаја за однос према Апокалипсису и интересовању за њега. Неки научници (Ренан и др.) сматрају, са доста логичности, да је због таквог стања ствари Апокалипсис постепено потискиван из богослужбене употребе (читање на црквеним службама). У прва три века, до Константина Великог и признања цркве од стране државе, Апокалипсис се стално читао на богослужењима, о чему сведочи предање и многе литургијске химне и песме у њему. Црква се у време гоњења хранила Апокалипсисом као хлебом. Али кад је хришћанство постало државна вера, тј. у неком виду повлашћено, мислило се да такве утехе и прекори, таква жестока изобличавања, каква ова књига садржи, нису више прикладна и одговарајућа. Кома, мислило се, да се упуте на пр. визије ове књиге о држави као блудници која лежи на водама и заводи васиони свет? Зар је добростива хришћанска византијска држава, таква држава? Не би ли се тиме увредили и изазвали државни поглавари и државне установе? Где су, питало се, оне звери и чудовишта што ступају на историјску позорницу? На кога се

односе? Где су зла која с хијерархистичких престола довејавају у личне животе људи? У таквим временима Апокалипсис је постајао присан само мањим, видовитијим, групама које су се и у таквој држави осећале (пре свега духовно) стешњене и које су иза хришћанске копрене тога света, иза танке глаzure, назирале његову, ипак, нехришћанску суштину. Тада су се Апокалипсисом живо теолошки бавили само ретки, велики и далековиди, умови и духови (на пр. Св. Иринеј, Св. Иполит, Бл. Августин и др.), који су гледали даље и дубље, који су проналазили и тумачили ону вечну нит у њему која се може применити и на савременост.

У наше дане, међутим, опет је порасло интересовање и жеђ за Апокалипсисом и то не само у цркви и теологији (Глубоковски, Булгаков, Акерман, Делкор и др.), него и изван цркве (филмови се снимају на његове теме: „Апокалиптички јахачи“, „Ајкула“, „Седми печат“ и др.; и књижевници се инспиришу њиме: Мерешковски, Портер и др.), што је знак да се и у широким слојевима данашњег човечанства траже одговори на питања која се третирају у овој књизи. Зашто свет данас, на повишени начин, утире свој поглед у Апокалипсис? Зашто у њему тражи одговоре за своја питања, решења за своје проблеме? Зато што је ситуација данас изразито апокалиптичка. Дошло је понова време апокалипсе у буквалном смислу, премда оно, правилно узето, није никад ни престајало. Пред савременим људима стоје страхоте. Многи су обухваћени језом пропасти и смрти. Паника је у свету. Атомска катастрофа стоји на видуку. Загађеност природе (ваздуха, земље, воде, животних намирница) шири се и прети да загуши житеље ове земље. Потрошачко друштво потрошиће све залихе земаљских добара. Данас човека угрожавају ствари које сам све бројније и убиствене фабрикује. Те ствари од којих гради нови свет и нова времена могу постати пропаст тог света и крај свих времена. Слепом репродукцијом самог себе човек угрожава сопствени животни простор, а тиме и време које му је дато да проживи на овој планети између вечности и анти-вечности. Дошло се на путу да се до краја осиромаше и исцрпи оно од чега се живи, а до пресићености обогати оно што може да угуши и уништи. Процес који уништава материјалне и духовне услове и вредности живота постао је исти. Усред релативног изобиља и мира искрсавају стравичне ситуације. Живот је постао провизоријум, живљење од данас до сутра. Нико не зна што му носи сутрашњи дан. Нису, наравно, сви у истој мери свесни овога стања. Код неких, нарочито оних добро ситуираних, делује потреба за узбуђењима: да се што даље прође и види, да се што јаче задовоље и затоме телесне потребе и страсти, што је такође, премда первезна, слутња катастрофе која стоји пред вратима, као што каже Апостол: „Јер кад реку: мир је, и нема се шта бојати, онда ће изненада напасти на њих погубао као бол на трудну жену и, неће утећи“ (1 Сол. 5, 3). С друге стране, у вези са овим и у самом хришћанству, у просеку узев, стање је доста лоше: верска охлађеност и незнање, отпад, индиферентизам, лажна учења. Настала је, дакле, жива потреба да се и ми, по мери наших могућности, бавимо овом књигом са истим циљем са којим је и написана: да се верни утеше и ојачају, а неверни опомену и пробуде — ради спасења и вечног живота.

У вези са овим, тј. вечношћу и савременошћу Апокалипсиса, стоји и питање о његовом писцу као сведоку и литерарном уобличи-тељу списа. Ово је веома важно како ради бољег разумевања, тако и са гледишта канонског ранга и свештене квалификације.

Писац Апокалипсиса је, као што смо већ рекли, Св. Јован Бого-слов, евангелист и апостол Христов. Он себе у почетку књиге назива тим именом (Јован) не означавајући никакву титулу. Он само каже: „Ја, Јован, који сам брат ваш и друг у невољи, и у царству и трпљењу Исуса Христа” (1, 9), што је некима (на пр. Јевсевије Кесаријски) дало повода да закључе да би то могло бити неко друго лице (веро-ватно неки презвитер Јован), а не Јован Богослов. Погрешно је, међутим, на основу недостатка и изостављања титула закључивати о другом писцу. Новозаветни писци уопште не истичу знаке свога личног достојанства ради легитимисања, сем у случају кад је ради читаоца неопходно потребно, као на пр. што то чини Св. ап. Павле из разлога што су његови и црквени непријатељи оспоравали његово апостолско достојанство због неприпадања круту дванајесторице Христових ученика. (Павле је, као што знамо, постао апостол на чудесан начин — прозивом васкрслог Христа на путу за Дамаск). Јовану и онима којима пише то истицање титуле поготово није потребно, јер он је цркви, тј. онима којима се у цркви обраћа, познат као слуга речи (евангелист, апостол) чим његово име виде или чују. Довољно је дакле само то: Јован, брат ваш, брат верујућих. Јер у њему, слути Исуса Христа, бије велико пастирско срце које звони на узбуну у тешком часу; он брине бригу верних, своје браће, носи у себи њихове јаде, болује њихове болести, тугује њихове туге и својом, од Бога примљеном речју, савлађује немир који их узнеми-рава. Ово једноставно име Јован указује на општепознату и блиску личност, човека високог, али и присног, црквеног угледа и достојан-ства. У Малој Азији таква личност и ауторитет био је тада само Св. Јован Богослов. Јованово ауторство Апокалипсиса потврђује и чињеница да се, поред извесних разлика, многи изрази у овој књизи (као на пр. „сведок”, „сведочанство”, „живот”, „светлост”, Христос као „Реч” и „Јагње” и др.) употребљавају и у осталим Јовановим списима, еванђељу и посланицама. То недвосмислено и веродостојно потврђује и црквено предање. Још од II века владајуће је мишљење (Јустин, Иринеј, Климент Александријски, Мураторијев канон и др.) да је писац ове књиге Јован Богослов, који је, као што је опште познато, деловао у Малој Азији, у црквама којима је и кад је овај спис био првобитно упућен.

О самом Јовану, у чисто биографском смислу, иначе, не знамо много. Зна се да је био један од првих ученика Христових, један од дванајесторице, и међу њима најмлађи. Њега и његовог брата Јакова, синове Заведејеве, због њиховог пламеног и бурног карактера, Христос назива „воанергес”, синови грома (од јевр. „бене” — синови и гр. „регес” — шум, бура, гром). По занимању рибар, дакле човек из нижег друштвеног сталежа. Био је најпре ученик Јована Крсти-теља. Прекретницу његовог живота чини сусрет са Исусом, за којим

полази са великим одушевљењем, због чега га је Господ много волео (Јн. 13, 23; 19, 26; 21, 20—24), тако да му је при распећу на Голготи оставио мајку, Марију, на старање (Јн. 19, 25—27). Поставши ученик Христов, постао је очевидац и сведок искупитељског догађаја, о чему је, после Вознесења Христова, проповедао као о истини онога „што беше из почетка, што чусмо, што видесмо очима својима, што размотрисмо и руке наше опипаше, о речи живота” (I Јн. 1, 1). Проповедао је у Малој Азији, где је мучен за сведочанство вере и прогнан на острво Патмос у заточење за време цара Домицијама. После смрти свога гонитеља вратио се у Ефес и ту настави апостолски рад до смрти. Преставио се у Ефесу у дубокој старости 104. године (једини од апостола који је земаљски живот завршио природном смрћу).

Поред Апокалипсиса Јован је написао Још и Еванђеље (четврто) и три саборне посланице. У Еванђељу доказује божанство Исусово историјом његовог живота. Христос је, по њему, оваплоћена Реч Божја којом је створен свет, али којом се и спасава свет тиме што он ствара нови свет Божји, свет љубави. Еванђеље је, иначе, написано у високом полету духа и дубини мудрости, што је апостолу Јовану прибавило надимак „богослов” (*Θεολόγος* — онај који објављује реч Божју). Прва посланица је у извесном смислу пропратница и коментар Еванђеља. Друга посланица садржи опомене да се треба чувати лажних учитеља и лажних учења, особито оних који, попут гностика, уче да ће Христос други пут доћи у телу. Трећа посланица, веома кратка, садржи упутства о потреби поретка у цркви. Основна нит која прониче ове Јованове списе јесте учење о љубави. Јован у њима сведочи ту истину. Бог је за њега љубав. Он доживљава Исуса као Бога који је из љубави према људима и свету постао човек. Зато, по Јовану, није довољно у Бога веровати, већ, пре свега и више од свега, љубити. Љубав је извор сазнања. Ко не љуби Бога не може га ни познати. Истина коју Јован саопштава није само у томе да Бог постоји, него и да нас воли. Отуда је вера у ствари ишчекивање сусрета са вољеним Богом.

Љубав је основни мотив и Апокалипсиса. Шта је *ἀποκάλυψις* (откривење)? То је откривење скривенога, онога што ће се, у драми спасења, догодити, а што Бог, из љубави, хоће да саопшти вернима, да не би остали необавештени. То обавештење је веома важно. Треба у сукобима светлости и таме, божанског и сатанског, небеског и земаљског — препознати план Божји. Јер оствариће се оно што је Бог одредио, али то треба докучити, не ради радозналости, већ ради оријентације. Јован, теолог и видилац, упире свој поглед у скривени небески свет да би му Бог открио шта се то у ствари, у историјској ганглији и замрштилству, збива са црквом на овој земљи и што ће се још збити — како би то саопштио верујућима, својој браћи у Христу, ради њихове утехе и управљања, при чему будући догађаји, о којима се говори и који се очекују, делују и у садашњости и њу одређују. Јер то што чекамо упућује нас како да га чекамо, тј. у крајњој линији, како да се владамо, како да живимо (ср. I Кор. 1, 7; Гал. 1, 16). Сад, кад је црква стешњена и пати у овоме свету, треба живети с погледом на њену будућу славу, која је у Христу већ узела свој почетак, али која ће и у пуноћи несумњиво доћи. Наступа, по Јовану, вечни триумф Христов и долазак Његовога Царства. То се

Јовану у Апокалипсису открива и он то преноси другима. Ти други, наравно, као што смо видели, нису само они у региону Мале Азије онога времена, већ људи целог света и свих времена. Јовану је регион цели свет. За њега је Мала Азија, којој упућује ову пророчку књигу, типолошки, предео у коме се живи и умире, подиже и пада, радује и трпи, верује и неверује, спасава и гине; човек је ту, као Божји створ, огрезао у поднебље лепоте и ружноће, радости и туге, живота и смрти — није ли то, у својим основним цртама, и наш свет? Свакако, јесте. Јован је, и са те стране, и за нас пророк и труба Божја, велики глас међу шумним и бучним гласовима овога света, кога треба чути.

V

Да би се досегнула, схватила истина Апокалипсиса, квалитет вечности и савремености спасења у њему, потребно је правилно тумачење текста, оно испитивање на које Господ Христос упућује: „Прегледајте (испитајте, проучите) писма, јер ви мислите да имате у њима живот вечни; и она сведоче за мене” (Јн. 5, 39). Иако је Апокалипсис (Откривење), као што и сама реч означава, откривање, обелодањивање скривенога, тајне Божје о цркви и свету, он ипак, као такав, остаје тајанствен. Свака претензија и жеља да се све у њему сазна и докучи, да се све протумачи — пуста је. Нико га до сада није у потпуности протумачио и нико га одсад, сигурно (до времена његовог испуњења), неће у потпуности протумачити. То је неизмерни окејан, из кога се за потребе цркве (односно црквеног народа у дотичном времену), може, под дејством благодати Св. Духа и црквеног учења, црпсти онолико колико је неопходно и целисходно као путоказ и оријентација у сплету индивидуално-етичких и црквено-светских збивања. Јер он није ту да утољава радозналост, већ да решава (управо: разрешава) загонетке и замке у које су нас живот и време саплели.

Разне секте (видови хилијазма, адвентисти, Јеховини сведоци и др.), које се много баве тумачењем Апокалипсиса, не греше у томе што се овом књигом много баве (можда су они тиме укор онима који се не баве), него греше у томе што се њоме неправилно и богоотступно баве: они сматрају да су све протумачили, све дознали, све објаснили и, тиме, задовољавају своју, често настрану, радозналост. Они не греше у жудном очекивању Краја, него у рачунању датума (дана, месеца и године) за тај крај. Такво тумачење је више фантазија него учење. Кад се на пр. појаве природне непогоде (поплаве, земљотреси и др.) лажни учитељи почну ширити вест да ће ево сад, свакога часа, наступити смак света и Други Христов долазак. Догађаји се, истина, могу, и требају, као предзнаци краја интерпретирати, али се сам крај, ипак, не може, а и не треба, израчунавати. Ово се противи вери, и директној речи Христовој, да испуњење времена (Крај) стоји у Божјој власти (Мт. 24, 42; I Сол. 5, 2; Мк. 13, 32). Апокалиптичка порука о близини краја није само обавештење о временској близини, него, пре свега, сазнање, односно веровање, да од Христа већ стојимо у новом временском периоду (αἰὼν αὐτός) и да се, према томе, крај (αἰὼν μέλλων) приближава. Настао је, наиме,

већ почетак краја. Догодило се присуство краја у току времена. Но та близина се не може означити нашим временским мерилима и терминима (данима, месецима, годинама), јер је „један дан пред Господом као хиљаду година, а хиљаду година као један дан” (II Петр. 3, 8). Датуми нису битни; они су, увек, само произвољне импровизације. Битно је да је у Христу, у његовом Крсту и Васкрсењу, положен основ за наду на претстојећи Други долазак и разумевање текућих догађаја с њим у вези, док је и сам крај, и чисто временски, наравно, сада ближи него што је раније био (Рм. 13,11).

Ни ми у цркви немамо готова, једном за свагда дана, тумачења. Оно што налазимо код светих отаца и у црквеном учењу не би се могло узети као готови рецепти за тумачење. Св. Иринеј Лионски, Св. Иполит Римски, Св. Јефрем Сиријски, Св. Кирил Јерусалимски и други који су тумачили Апокалипсис или поједине појаве у њему — не слажу се сасвим у неким признацима и применама тих појава (на пр. о антихристу) пред Други Христов долазак. Али то ипак не значи да они друкчије или супротно један од другог уче, већ значи да више или мање наглашавају и виде једну или другу ознаку појаве из перспективе и контекста свога времена и из круга својих интересовања. Ми та учења у овом тренутку не смемо узимати као нешто коначно и залебено, већ као путоказ за нова истраживања, која ће у њему имати солидан ослонац и поуздан темељ. Они нама, стога, могу да пруже утеша, али не готове шеме тумачења. Морамо, у оквиру црквеног учења, сами испитивати реч Божју у Апокалипсису са молитвом и ишчекивањем да се он и нама, посредством Св. Духа, открије и одговори на наша питања и недоумице. Пазимо: на наша конкретна питања, а не нечија друга, општа и апстрактна, маглопита и далека. Ако, дакле, у цркви немамо готова, једном за свагда дана, тумачења, имамо, у црквеном учењу и предању (догматици) поуздан пут за разматрање и схватање, за тумачење. Само на томе путу, у оквиру и атмосфери цркве, истина се може открити; изван цркве су замке и искушења произвољности: то је оно поље где су у тумачењу ове књиге цветале старе заблуде (хилијазам, монтанизам, антиномизам, алогизам и др.) и где ничу нове (расколничтво, адвентизам и др.).

Апокалипсис је, као што смо видели, написан за свако време, али се тумачење, по преимућству, може односити само на појединачно време, на одређену фазу у току времена. Ради се о примени перспективе вечности на неку временску пролазност. Тумачење је у ствари примена вечних, апсолутних, исказа на неку пролазну, релативну, ситуацију; наше тумачење на нашу ситуацију, нашу савременост, на ове дане у којима протиче наше свакодневно живљење. Ми треба да се, у тумачењу, сучимо са овом тајанственом књигом, при чему, наравно, све њене визије и алегорије, јахачи и печати, чапше пнева, чудовишта која излази из воде и земље, звери и аждаје, трубе које најављују космичке катастрофе, триумфи и славе, небеске химне (доксологије) — нису нешто нама страни и далеко, што би се могло односити на нека непозната времена и светове, него — све то (иако представљено у историјској перспективи и управљено у будућност и вечност) нама говори, нас ослобљава, нас поучава. Свет хаоса и хармонија у Апокалипсису јесте, дакле, наш

свет. Сlike ужаса и мајестета су само јаки, прегнантни, изрази за ситуацију у којој се ми налазимо. То је наш пакао и наш рај. Апокалипсис нам представља јарким и живописним бојама не само оно што је било и што ће бити, већ, баш том прошлошћу и будућношћу, и оно што је сад у нама и око нас, а што ми, можда, и не примећујемо. Он нам отвара очи за нашу драматичну стварност. Само то никако не значи да се тиме, том усмереношћу на наш свет, интенција књиге исцрпљује, већ, као што смо рекли, важи за сва стања цркве и света до Другог доласка као и за сам тај Долазак. Хронологија, сукцесија догађаја у времену, историја — нису искључени, већ баш укључени у домен апокалипсе. Апокалипсис је у том смислу вечно жива реч вечно живог Бога. Наше време је само тренутак, фаза онога тока које он осветљава. Тумачење треба да укаже на карактеристику овога тренутка у светлости апокалипсе. Треба, значи, у тумачењу имати вида за апокалиптичка виђења о присуству вечнога у времену, за његову савременост

Важна претпоставка и подлога за тумачење Апокалипсиса, као и речи Божје уопште, јесте — просветљеност светлошћу богопознања у св. тајни крштења и другим светим тајнама, тј. онтолошка припадност цркви у смислу Христових речи: „Вама је дано да знате тајне царства небескога, а њима није дано... Јер гледајући не виде и чујући не чују ништа разумеју. И збива се на њима пророштво Исаијно, које говори: ушима ћете чути, и нећете разумети и очима ћете гледати, и нећете видети” (М. 13, 11—14). Духовне ствари могу се само духовно разматрати. Уколико је неко црквено духовнији (пнеуматичнији) утолико је за разумевање речи Божје подобнији. Светитељи, тј. најдуховнији, су, отуда, и најбољи зналци и тумачи. Али то не значи да је и другима, онима који су мање духовни или нису никако, ово неприступачно. Поруча ове књиге је и њима упућена; само ће је они, вероватно, боље разумети из последица догађаја који ће се, по Апокалипсису, збити и већ збивају, неголи из речи о тим догађајима (које су, уосталом, и саме носиоци догађаја). Кад се ове збуде, онда ће га сви упознати, као што о томе Јован изрично каже: „Ево иде с облацима, и угледаће (тј. упознати) га свако око, и који га прободоше; и заплакаће за њим сва колена земаљска” (Апок. 1, 7).

Наше време, тј. људи нашега времена (пored опште психологије и апокалиптичности ситуације, о чему смо говорили), приправно је да схвати сликовитост апокалиптичког казивања и сликовном културом овога нараштаја: филм, телевизија, стрипови. Ово је време изразитог сликовног казивања и саопштавања. Симиотика, симболичко приказивање стварности, оживела је и узрасла. Апстрактно сликарство, са његовим индиректним порукама, није ретка појава. Све то може да на свој начин крчи пут за ово разумевање. Можда је то, ко зна, данас и дано ради бољег разумевања ове поруке. Наступио је значи, и са те стране погодан час за истину Апокалипсиса.

VI

Већ из досад реченог може се закључити да је вечно и савремено у Апокалипсису једно исто: спасење у Христу. Само оно што је спаситељски вечно може, у правом смислу, бити савремено; само

оно што је спаситељски савремено може, у правом смислу, бити вечно. Апокалипис је својеврсна, вечна и савремена, проповед актуалитета спасења.

Сада то треба боље и директније истаћи.

Вечна и савремена истина спасења у Апокалипису је истоветна са самим ἀποκάλυψις-ом (откровењем, догађањем), а не неким (ма којим) исказом или учењем о њему. (Истина као теорија о догађају би могла, евентуално, и застарети, сам догађај — не). Истина је овде догађај Божји са човеком и светом, збивање између њих. Није, значи, ово првенствено саопштавање о схватању ствари, него излагање самих ствари (и то последњих, вечних и савремених, ствари). Истина коју проповеда Апокалипис јесте: Христос као Јагње Божје које се из љубави жртвује и кроз разне перипетије побеђује. Ради се о Богу који делује у цркви и свету кроз Исуса Христа и који се тим деловањем открива, обелодањује. То догађање спасења је вечно и баш као такво савремено.

Ово деловање је борба (ἀγώνια), која се одиграва између Бога и безбожних сила (тачније: између Христа и антихриста) на историјском плану у коју смо и ми (црква и свет, читаво створење), самим својим постојањем као и свесном опредељеношћу, увучени. Драма апокалиписе се не може избећи (јер је и само избегавање, као индиферентизам, баш јако, а негативно, учествовање), те је она, због тога, постала наша драма. Та борба је у Христу, за вечност, већ добијена, али за нас, у времену, тј. савремено, још предстоји. Оно што се догодило у Христу, сила Крста и триумф Васкрсења, јесте гаранција и онога што ће се догодити у будућности. Апокалипис види свако стање и сваку функцију у светлости ове борбе. Сваки се у њој, у односу на њу, спасава или гине. Тиме је време, тј. трајање у времену, утонуло у вечност, док је, тим истим, и вечност дошла до израза у времену, постала савремена.

Позив, који Апокалипис упућује адресатима и слушаоцима у халинеутичком смеру, упућен је, пре свега, као опомена, односно критика, религиозно-духовног (а, тиме, и оваког другог) стања света и цркве. Свет је, по њему, у својој целини отпао од Бога. „Сав свет лежи у злу“ (I Јн. 5, 19). Он из себе, из суштине свога бића као греха, изнедрава ужасе и страхоте. Сав је у грчу богоборства. Зато (баш: због тога) бива потонуо у катастрофе и кризе. „И он ће пити од вина гнева Божијега, које је непомишано уточено у чашу гнева његова, и биће мучен огњем и сумпором пред анђелима светим и пред Јагњетом. И дим и мучења њихова излазиће ва век века; и неће имати мира дан и ноћ“ (Апок. 14, 10—11), Страдања су иманентна свету због злоупотребе слободе и као последица грешења. Али и црква, са гледишта спасења у Христу, у својој видљивој (емпиријској, људској) страни може да греша (и, у неким својим деловима, стално греша). Црква је, том својом страном, заплетена у лик света као греха. Божанска писма упућена црквама Мале Азије (али и цркви уопште) о томе недвосмислено говоре. „Опомени се дакле откуда си спао, и покај се, и прва дела чини; ако ли не, доћи ћу ти скоро, и дигнућу светњак твој с места његова... Јер говориш: богат сам, и обогатио сам се, и ништа не потребујем; а не знаш да си несрећан и невољан, и сиромах и слеп, и го“ (Апок. 2, 5; 3, 7). Љубав је, ту, охладила.

Формализам узео маха. Индиферентизам. Свет (греховни) прониче цркву, и она му се, у многим својим члановима, подаје. Апокалипсис много шта у цркви ставља под знаком питања са циљем, наравно, да се стање поправи, да се црква у својим посрнулим члановима обнови, да емпиријски постане оно што надемпиријски у Христу већ јесте, чиме би се, по мери узајамних веза, спасио и свет. Та обавеза из вечности је једина права нада и савременог света.

Будуће разрешење историјске напетости заснива се, дакле, на нади, али и извесности, скорог Другог Христовог Доласка. Очекивање Доласка је утеха гоњеној (јер права црква је увек гоњена) цркви на земљи. Треба жељно, тј. интензивно, очекивати Долазак и, тиме, живо учествовати у њему, па и, тиме, ускоравати га. Али очекивање не значи скрстити руке и пасивно, макар и праведнички, снагрити у оно што долази, већ значи: бити активно будан, тј. етички спреман. Бог је, ево, ставио своју руку на историјски ток и приводи га крају. Победа је на видуку. Последњи час се приближио. „Гле, ево стојим на вратима и куцам: ако ко чује глас мој и отвори врата ући ћу к њему и вечераћу с њиме, и он са мном. Који победи (у таквој активности) даћу му да седне са мном на престољу моме” (Апок. 3, 20—21). Ради се о наступању месијанске гозбе Царства Божјег. Очекивање је, дакле, будност као етичка припрема за догађај спасења како ће се одиграти у историји и животу појединаца, на шта мисли Апостол кад каже: „Мислите о ономе што је горе а не што је на земљи. Јер умресте и ваш је живот скривен с Христом у Богу. А кад се јави Христос, живот ваш, онда ћете се и ви с њиме јавити у слави. Поморите дакле уде своје који су на земљи: нечистоту, сласт, злу жељу и лакомство, које је идолопоклонство; за које иде гнев Божји на синове противљења; у којима и ви негда хођасте кад живљасте међу њима. А сад одбаците то све: гнев, љутину, пакост, хуљење, срамотне речи из уста својих. Не лажите један на другога; свуците старог човека са делима његовим, и обуците новог, који се обнавља за познање, по обличју онога који га је створио” (Кол. 3, 2—10).

Црква је, као тело Христово и етички мобилизатор, центар читавог апокалиптичког збивања. Она је та која продужава Христово дело на земљи. Што се у њој догађа одлучујуће је за сва бића: „Да се кроз цркву сад обзнани поглаварствима и властима на небу много-различна премудрост Божја” (Еф. 3, 10). У њој је, као таквој, већ свануо нови, вечни и савремени, Дан Господњи, чија светлост, кроз њу, треба да залије свет. Црква је сва у напрегнутости очекивања: „Дух и невеста (тј. Црква) говоре: Дођи” (Апок. 22, 17). Све је сад управљено на то испуњење. Да настане „ново небо и нова земља” (Апок. 21, 1), нови Јерусалим, у коме ће Бог отрти сваку сузу... (где) смрти више неће бити, ни плача, ни вике, ни болести” (Апок. 21, 4), нови свет Божји. Тиме, остварењем и прокламовањем нове стварности, црква је највећа, и једина права, актуелност у овоме свету. Вечна савременост. Она, гоњена и притиснута, расејана и отуђена, потиштена, носи, у своје бићу, својој речи и делу, као тело чија је глава Христос, слично дејству квасца у тесту, спасење читавом створењу Божјем. Долази, дакле, њен, тј. Господњи Дан. „Говори онај који сведочи (Христос) ово: да, дођи ћу скоро! Амин. Да, дођи, Господе Исусе” (Апок. 22, 20).

Ближа и конкретнија осветљавања ове теме могу се, наравно, наћи у самом Апокалипсису као вечној и савременој поруци цркви и свету, чију вест треба пажљиво и молитвено (примањем у срце и памет онога што се у њему излаже, а, тиме, и пресаздавањем живота из таме у светлост) читати и слушати у цркви као што Јован директно каже: „Благо ономе који чита и онима који слушају речи пророштва, и држе што је написано у њему; јер је време близу” (Апок. 1, 3).

Z u s a m m e n f a s s u n g

Erzpriester Bozidar Mijac

DAS EWIGE UND DAS ZEITGENÖSSISCHE IN DER OFFENABRUNG DES JOHANNES

Dieser Artikel ist eine einleitende Information über die Offenbarung des Johannes als ein Lesestück für die Gläubigen betrachtet. Der Verfasser, im Gegenteil zu einigen Missverständnissen von dem Buch, unterstreicht dessen ewigen und modernen Charakter, seine eschatologische Aktualität, als das immerwährend lebendiges Wort des ewig lebenden Gottes.

Р е з ю м е

Протоиерей Божидар Миач

ВЕЧНОЕ И СОВРЕМЕННОЕ В АПОКАЛИПСИСЕ

Статья является вводной информацией об Апокалипсисе, как евентуальном чтению верующих, которая конципирана супротив его сегодняшнему неправильному пониманию и содержит в этом конспекте несколько важных тем, виявляя вечный и современный характер и значение этой книги, ее есхатологический актуалитет, как всегда живого слова всегда живого Бога.

